

Periodisme de guerra i la cobertura dels primers combats al Front del Segre (març-abril de 1938)

War journalism and coverage of the first battles on the Segre Front (March-April 1938)

pàg. 98-105

Gerard Pamplona

Investigador predoctoral per la Universitat Pompeu Fabra

Miquel Pascual

Estudiant de Periodisme i Ciències Polítiques per la Universitat Pompeu Fabra

RESUM

La funció del periodisme en temps de guerra és una eina indispensable per a la legitimació d'una causa determinada. Per aquest motiu, comprendre com va plasmar cada bàndol de la Guerra Civil en la premsa escrita els primers combats al Segrià servirà per veure les principals característiques que van marcar la premsa i el periodisme durant el conflicte i, a més, ajudarà a comprendre amb major profunditat els esdeveniments bèl·lics i polítics que van succeir durant els primers combats al Front del Segre.

PARAULES CLAU

Guerra Civil, Periodisme, Propaganda, Front del Segre, Franquisme, II República.

ABSTRACT

The role of journalism in wartime is an indispensable tool for the legitimacy of a particular cause. For this reason, we will see the main features that marked the press and journalism during the Civil War in order to understand how each side used the written press in this period. It will help us understand its role more deeply, and how political and military events were treated during the days in which the first combats in the Segre's Front took place.

KEYWORDS

Civil War, Journalism, Propaganda, Segre's Front, Francoism, II Republic.

INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS

La importància de la comunicació periodística en els enfrontaments bèl·lics ha estat, i és, una destacada eina política per tal de projectar a l'exterior, o al mateix territori subjecte d'un conflicte, idees o notícies amb propòsits propagandístics que ajuden a legitimar accions determinades. Així, l'objectiu d'aquest article és analitzar com els principals diaris que van funcionar en els dos territoris oposats durant la Guerra Civil espanyola van narrar els successos produïts entre finals de març i principis d'abril de 1938 a les ribes del riu Segre durant els primers combats que van tenir lloc a la comarca del Segrià, el sector meridional del recentment configurat Front del Segre.

Cal destacar que, de tota la premsa escrita del moment, s'ha seleccionat aquella provinent dels principals mitjans de comunicació que tenien impacte en cada sector, tenint en compte la seva tirada i influència (alguns exemples són *La Vanguardia* o l'*ABC* de Madrid per la premsa republicana i l'*ABC* de Sevilla pel bàndol rebel). Això suposava que obtenien una major capacitat de transmissió de les notícies, d'impacte en l'opinió pública i, per conseqüència, tenien una clara influència política darrere la seva editorial. Precisament, aquest últim element mencionat és clau, ja que en aquesta investigació es pretén analitzar de quina forma els governs adequaven un determinat discurs per episodis concrets i, a més, cerca trobar com tergiversaven la realitat en favor dels seus propòsits polítics obviant derrotes, exagerant victòries o manipulant qualsevol altre element que pogués ser emprat com a element motivador per un o desestabilitzador per l'oponent. En altres paraules, on estava la línia entre periodisme i propaganda politicomilitar.

Nogensmenys, per a donar una major profunditat a l'estudi, farem en primer lloc un repàs sobre l'evolució històrica i professional de la premsa espanyola i catalana durant els anys previs a l'esclat del conflicte i com canvia en els anys de la guerra. Seguidament, farem una anàlisi del context militar al Front del Segre per així contextualitzar el front i poder detallar de forma més acurada la cobertura periodística dels combats al Segrià. Per últim, detallarem de forma separada i contraposada les formes en què cada bàndol combatent utilitzava el quart poder, on s'engloben el llenguatge i els mitjans de comunicació escrits de què disposava per tal d'obtenir resultats favorables a la seva causa.

EVOLUCIÓ DEL PERIODISME ABANS I DURANT LA GUERRA

Precedent durant la República (1931-1936)

Després d'un inici de segle on la llibertat de premsa no s'havia pogut implantar amb força, el sorgiment de la República va suposar un període on la premsa va poder treballar amb relativa llibertat (ROYO 2017: 113), fet que va provocar l'aparició o, si més no, la consagració dels primers grans periodistes a Catalunya com Josep Maria Planes (FINESTRES 1998: 16) o Maria Luz Morales,¹ entre d'altres. S'ha de destacar que la ràdio ja havia començat a funcionar a Espanya amb la creació d'*Unión Radio*, el 1924, però encara estava lluny de fer una funció periodística real. Així, la tasca informativa es feia sobretot a través de la premsa escrita (PRIETO 2012: 417). Molts diaris ja havien estat fundats abans de la proclamació de la República, però, amb la configuració d'aquesta també en van aparèixer molts de nous, tant en català com en castellà, ja que mentre va mantenir-se el sistema polític de la República els reporters van poder treballar lliurement, fins al punt que gran part de la bibliografia actual considera que aquella etapa va ser clau per a l'evolució del periodisme (GRIFEU 1990: 93).

Tanmateix, encara que s'establís la llibertat de premsa, eren moltes les ocasions en què els diaris, revistes o setmanaris (tipus de publicacions que també van augmentar en aquells anys) van ser suspesos per injúries o comentaris que es consideraven inadequats segons la Constitució. La voluntat periodística podia ser present, però els diaris estaven clarament vinculats a organitzacions i partits polítics, exercint una tasca similar a la de plataforma de comunicació d'aquestes organitzacions. Aquesta relació amb les organitzacions era habitualment voluntària, fet que resultava una tasca periodística poc plural i, per consegüent, partidista. Alguns exponents d'aquesta dinàmica són diaris com *Solidaridad Obrera*, el qual era l'òrgan d'expressió de la CNT, *La Publicitat*, que era un diari vinculat al catalanisme polític, o, fins i tot, *La Rambla*, un diari (inicialment setmanari) fundat i dirigit per Josep Sunyol, membre d'ERC. Aquest partidisme periodístic provocava que les lluites socials i polítiques es plasmessin, inevitablement, en la premsa. Un exemple d'aquesta lluita és l'intercanvi d'articles que van fer Planes, Tisner i *Solidaridad Obrera* l'any 1936, relacionat amb l'assassinat dels germans Badia i qui n'era l'autor.²

¹ *El Cultural*, 25 de juny de 2019. En línia: <https://elcultural.com/maria-luz-morales-una-pionera-olvidada>.

² *Diari Ara*, 13 de gener de 2013. En línia: https://www.ara.cat/opinio/Lassassinat-dels-germans-Badia_O_845915490.html.

Principals canvis provocats per la Guerra (1936-1939)

L'inici del conflicte va provocar la confiscació de la majoria de premsa escrita per part d'organitzacions i partits. Com que, sobretot en zona republicana, la majoria de premsa estava estretament relacionada a moviments i organitzacions, aquestes mateixes organitzacions es van fer càrrec dels diaris i van fer-ne la seva veu oficial. Per exemple, la CNT es va fer càrrec de *Solidaridad Obrera*, i altres sindicats van absorbir *Las Noticias* i *La Noche*. *La Vanguardia*, un dels pocs diaris que no s'havia identificat clarament durant la República, va passar a ser l'òrgan d'expressió de la Generalitat de Catalunya. Un cas curiós va ser el de l'ABC, que va quedar dividit en dues edicions: la de Madrid, en bàndol republicà i controlada pel partit Unió Republicana; i l'edició de Sevilla, controlada per l'exèrcit revoltat, que va ser el diari amb major tirada en aquell bàndol.

Al llarg de la guerra, però amb major força en els seus inicis, tots els partits i sindicats intentaven disposar de veu pròpia. Només a Catalunya, l'any 1937 hi havia 34 diaris en català i 28 en castellà, l'any 1938, 24 en català i 17 en castellà. Encara que només diaris com *La Vanguardia*, *La Solidaridad* i *El Diluvio* tenien més de la meitat del tiratge total, els tres en castellà. Però sobretot, tant partits com sindicats, volien que la seva premsa arribés a les trinxeres per tal de fer arribar el seu missatge als combatents. I és que hi va haver una reorientació dels models de premsa que van passar a ser una de les eines propagandístiques més eficients, on la fotografia també oferia una dimensió més d'espectacularitat (FIGUERES 2005: 280), i es va deixar enrere la vessant purament periodística. Tal com han estudiat Josep L. Gómez i Enric Marín, «hom pot dir que del diari informatiu-interpretatiu de la República passem a un diari informatiu-propagandístic durant la guerra». La contesa no va portar canvis només a la premsa, sinó que també en va portar per als mateixos periodistes. Molts van prendre el camí de l'exili, com per exemple Gaziel, director de *La Vanguardia*, que va abandonar el país a l'inici del conflicte. Els que es van quedar van escriure cròniques de guerra, però amb aquestes no es podia saber «què va passar, ni per què va passar» (FIGUERES 2005: 281). Això és perquè ambdós bàndols aplicaven una fèrria censura, incompatible amb la tasca periodística d'explicar la realitat que es vivia. Tal com explica Arturo Barea: «Solament podíem autoritzar les descripcions de victòries» (DOMENE 2002: 37-46).

A partir d'aquí la premsa es va omplir de cròniques que aportaven poca informació i només la que interessava ser donada, i es completava amb les informacions oficials dels exèrcits, també amb un clar biaix, fet que resta als diaris del moment veracitat científica i els atorga poca credibilitat a l'hora d'elaborar una narració fidedigna de la realitat (FIGUERES 2005: 288). Seguint

aquesta dinàmica, els periodistes es van quedar sense marge per informar i, a més, van haver d'afrontar una forta repressió per part del bàndol contrari. Tal com recorda Figueres, cinc directors de diaris van ser afusellats: Javier Bueno, de *Claridad*; Navarro Ballesteros, de *Mundo Obrero*; Augusto Vivero, de l'ABC republicà de Madrid; Cayetano Redondo i Julián Zugazagoitia, d'*El Socialista*. A més, altres periodistes també van ser morts per culpa del conflicte (FIGUERES 2005: 289-290). Per aquest motiu, ens trobem en una situació en què les millors cròniques sobre la Guerra Civil van provenir de corresponents estrangers i van ser publicades en diaris de fora del país. Hemingway va cobrir el front de Madrid l'any 1936-1937, Barathy va ser a Extremadura, i Fernsworth va cobrir la Batalla de l'Ebre, entre d'altres (MARTÍNEZ 1987: 43). Tot i que aquests periodistes també havien de passar censura, les seves cròniques són les que, possiblement, millor reflecteixen la realitat que vivia el país, ja que, curiosament, els habitants del país no les van llegir i no es podien utilitzar com a eina publicitària.

Al llarg de la guerra, però amb major força en els seus inicis, tots els partits i sindicats intentaven disposar de veu pròpia.

CONTEXT BÈL·LIC: L'EVOLUCIÓ EL FRONT DEL SEGRE (1938-1939)

A principis del mes de març de 1938, després de quasi dos anys de l'inici de la Guerra Civil espanyola, l'exèrcit franquista va aprofitar el desgast militar sofert per l'exèrcit republicà durant la Batalla de Terol per tal d'iniciar una nova empresa militar de gran ambició que seria coneguda com a l'Ofensiva d'Aragó. L'èxit inicial d'aquest atac que s'estenia al llarg de més de 300 km va ser absolut. En pocs dies, van capturar la meitat oriental de l'Aragó que seguia en mans lleials al govern republicà, van entrar al Principat de Catalunya i, al mes d'abril, capturaven Vinaròs i accedien a la Mar Mediterrània, dividint, així, la zona republicana en dues parts allunyades (MARTÍNEZ 2007: 25).

Pel que respecta a Catalunya, l'ofensiva rebel va aconseguir capturar entre març i abril de 1938 les zones de la riba occidental del Segre i el Noguera, espai on es trobaven poblacions del Segrià

com Almacelles, Alpicat, Massalcoreig (GALITÓ *et al.* 2006: 98) o la mateixa capital, Lleida, la qual va sofrir una destrucció considerable i la va ubicar a primera línia de combat durant 9 mesos (SAGUÉS 2014: 30-31). També van caure altres ciutats de la província com Tremp i Balaguer, així com les importants preses hidroelèctriques que alimentaven la indústria catalana. Tanmateix, l'atac franquista va aturar-se de sobte i només van formar-se un seguit de caps de pont (alguns d'ells a Seròs o Camarasa) dins el territori republicà. Aquest fet ha suscitat un debat sobre per què els rebels van aturar-se al llarg del Segre i la Noguera-Pallaresa, precisament en el moment que tenien l'oportunitat de conquerir tota Catalunya. Algunes tesis apunten que Franco no volia provocar una intervenció de França en el conflicte, fet que el va portar a iniciar una ofensiva al Llevant i deixar en segon pla de forma temporal Catalunya (AVILÉS 1992: 165-184). Segui com sigui, el fet és que la República i l'Exèrcit de l'Est (la unitat militar republicana que combatia al front) va treure profit del descans al sector del Segre dotant-se de suficient temps per a preparar, amb els nous recursos vinguts a través de la reoberta frontera amb França, una nova línia defensiva resseguint les ribes dels rius Segre i Noguera Pallaresa.

Amb l'aturada franquista i el posterior estancament i estabilització de la zona de combats, ambdues parts es van atrinxerar a les ribes corresponent dels rius, estenent el front al llarg de més de 300 km (de Mequinensa fins al Pirineus). Amb tot, aquesta relativa tranquil·litat es va trancar quan les tropes governamentals van iniciar a finals de maig una ofensiva en diferents punts ubicats entre Tremp, Sort, Camarasa o Seròs, la qual pocs dies després va finalitzar en derrota, ja que no van aconseguir cap dels seus objectius bèl·lics marcats i va accentuar les mancances organitzatives i operatives dels republicans (CLOSA 2008: 119-131). De juny a desembre, el front va tornar a ser considerat tranquil i estable per les dues parts, sense combats destacats que tinguessin una importància estratègica clau en l'esdevenir del conflicte. Bàsicament perquè l'atenció tant dels rebels com els republicans se centrava a destinar tots els recursos disponibles als crucials combats que tenien lloc a l'Ebre i que van durar del juliol al novembre de 1938.

Finalment, poc després de la derrota a l'Ebre de l'Exèrcit Popular, les tropes franquistes van iniciar, concretament el 23 de desembre de 1938, l'ofensiva final sobre el Principat de Catalunya. L'atac va iniciar-se en diferents punts de la riba del Segre, però al Segrià va localitzar-se pel cap de pont de Seròs. Els rebels van tardar al voltant de dues setmanes a trencar les línies defensives republicanes que al llarg de més de nou mesos havien restat estables i fermes a les ribes del Segre i la Noguera Pallaresa. S'ha de ressaltar que la victòria franquista, tant al Principat com en els altres fronts de guerra, va comptar amb una important ajuda internacional, en forma de tancs, avions i personal auxiliar

provinent de l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista (VILAR 1986: 24-26). Unitats que, sumades a l'exèrcit rebel, van esborrar amb l'imparable avenç terrestre qualsevol esperança de victòria per les tropes republicanes, les quals es van retirar ràpidament entre gener i febrer del 1939 en direcció a França. Afavorint, amb la desfeta republicana al Front del Segre, la presa de Tarragona el 14 de gener i la ciutat comtal pocs dies després.

LA COBERTURA PERIODÍSTICA

Els franquistes

Amb l'intent de cop d'Estat fallit el juliol del 1936, els rebels van haver de crear de nou (exemple: *El Alcázar*) o confiscar (exemples: *ABC* de Sevilla o *El Norte de Castilla*) aquells mitjans propagandístics que poguessin ajudar en la difusió ideològica de la seva causa. Al mateix temps, i en concret en els seus inicis, la polarització de sensibilitats polítiques que van donar suport als militars colpistes era abundant (carlistes, falangistes, conservadors o catòlics), el que hagués pogut provocar una situació de lluita partidista semblant a la que es va viure al bàndol republicà. Tanmateix, l'organització d'aquest nou entramat estatal es va consolidar i unificar sota el comandament únic i dictatorial de Franco, gràcies, sobretot, a la cooperació de l'Exèrcit i el clergat, els quals a partir de 1937, però sobretot amb la llei de premsa de l'abril de 1938 que dotava al govern d'un poder absolut envers els mitjans (DELGADO 2004: 224-226), monopolitzarien de forma impositiva la premsa i els missatges llançats a la població per tal de legitimar la seva causa. Una de les tesis més destacades i repetides constantment que sortien en la premsa franquista era la de tornar a consolidar el concepte de l'Espanya unida, el qual, segons ells, durant la República havia quedat, des de la seva perspectiva, tocat. També emfatitzaven el fet que la seva causa era una «croada» contra els «rojos» i que la seva lluita era, sense cap dubte, la que salvaria Espanya de la barbàrie i els moviments que volien separar la pàtria. Tampoc dubtaven en culpabilitzar la premsa lliure que s'havia desenvolupat durant els anys de la República com a un mal que desgastava la visió unitària de l'Estat. Amb aquesta premissa, de forma directa s'autolegitimaven per a controlar i posar, sota direcció de l'Estat, qualsevol mena de notícia que pogués afectar l'interès general (FIGUERES 2002: 212-216).

Si analitzem com els diaris franquistes van transmetre a la ciutadania que restava sota les ordres del *Generalísimo* els esdeveniments dels primers enfrontaments al Front del Segre, i en especial al sector de la comarca del Segrià, es veuen amb força precisió aquestes principals característiques de la premsa escrita de la Guerra Civil que al llarg de l'article s'han esmentat. Algunes d'aquestes mostres de reafirmació de la unitat nacional la trobem principalment en les portades i cròniques dels diaris en funcionament durant aquells anys. Entre elles, destaca una portada del diari *ABC* de Sevilla,

la qual titulava poc després de la caiguda de Lleida: *El glorioso Ejército acaudillado por Franco planta la bandera de la Patria Unida en Lérida*. Entre les cròniques, narracions de discursos cèlebres com el de Queipo de Llano el 5 d'abril a Sevilla o els comunicats oficials de guerra, els franquistes glorificaven la presa de Lleida com una proesa militar de grans magnituds. Així ho deixen palès els escrits d'Antonio Olmedo o Sánchez del Arco, que descriuen en l'ABC de Sevilla tant Lleida com els municipis pròxims, entre ells Alcarràs o Massalcoreig, com a llocs de gran importància històrica on l'exèrcit rebel havia estat rebut amb gran alegria, banderes d'Espanya i al crit de *Viva Franco*.

Paradoxalment, en les cròniques que acompanyaven les notícies, que eren bàsicament comunicats de guerra amb un titular que emfatitzava l'avenç «nacional», també es remarquen la rivalitat entre Barcelona i Lleida i culpaven, a més, la capital catalana de la decadència posterior a la Guerra dels Segadors dels territoris pròxims a la capital de Ponent.³ Tampoc dubtaven en repetir, de forma reiterada i contínua, la idea de *Cataluña española*.⁴ Les raons ideològiques que buscaven ressaltar aquesta consigna són múltiples, però una que il·lustra aquesta tendència a reafirmar l'alçament com a salvació d'Espanya la trobem en aquest fragment de notícia de l'ABC de Sevilla:

*Antes que la República española se proclama en Cataluña la República independiente, presidida por el señor Macià. Es singularmente oportuno recordarlo hoy, cuando encabezamos la información triunfal de este día con el grito que nos sale del alma: ¡Viva Cataluña española! [...] El ejército de España ha reivindicado para la Patria grande la región que es orgullo legítimo de la unidad de España.*⁵

En aquestes línies també s'expressa el diari Falange, el qual es limita a descriure la caiguda de bona part de la província de Lleida de la següent manera:

*Desde Lérida se ha llegado a la confluencia del Noguera Ribagorzana con el Segre, habiéndose cogido el parque de artillería del ejército enemigo del Este [...] El ímpetu invencible y el esfuerzo victorioso de nuestras armas hacen que hoy Lérida sea otra vez de España.*⁶

El rotatiu *Arriba España*, en una de les seves edicions destinada al públic de Lima, recull els esdeveniments al Front descrivint les

tropes republicanes com a saquejadors i lladres. Nogensmenys, i en contra de la realitat que imperava a la ciutat de Lleida, aquest rotatiu descrivia la situació social pocs dies després de la presa del centre urbà per part de l'exèrcit rebel de la següent manera:

*Lérida ha recuperado su vida civil, habiendo sido designadas las autoridades locales de la ciudad. Los servicios telegráficos y telefónicos se han reanudado. Se normaliza el tráfico por la carretera habiéndose restablecido el normal funcionamiento de todos los servicios públicos. En el Interior de la capital, la tranquilidad es completa, continuando la vigilancia de la misma encomendada a guardias civiles y de asalto.*⁷

Al mateix temps afegeix que els *marxistas* van saquejar cases, comerços i magatzems, i que edificis artístics com esglésies van ser destruïts i profanats, remarcant que els tresors artístics nacionals havien desaparegut.⁸ Com a última referència al Front del Segre, el rotatiu destacava que la captura de la zona occidental de la província de Lleida i el sud de l'Ebre deixa l'exèrcit «nacional» en una posició excel·lent per tal de finalitzar el conflicte en poc temps.

En termes estrictament militars, en les primeres setmanes d'abril tots els noticiaris es van limitar a plasmar els comunicats de guerra i a descriure l'avenç imparable sobre el terreny, a fer una petita descripció de les posicions defensives preses (on s'inclou també una descripció força grandiloqüent envers la història de la ciutat i els seus punts estratègics) o a narrar alguns enfrontaments com els que es van viure a Gardeny, Alcarràs (un punt descrit pels franquistes com a punt de gran importància pels republicans), al Castell del Turó de la Seu Vella o a l'horta de Lleida.⁹ Per exemple, *Falange* en la seva portada del 6 d'abril informava a través d'un *comunicat de guerra* el seu avenç en territori lleidatà:

*Tropas del cuerpo de ejército de Aragón han vadeado el Ribagorzana y han ocupado el pueblo de Ibars de Noguera, rebasando Alguerri hasta el kilómetro 14 de la carretera de Balaguer. Otra columna de las mismas tropas han llegado al Prado de la Greñana y, pasando el río Farfaña, ha establecido una cabeza de puente, llegando a la cota 305, vértice Mormur, cota 297 y Ermitaños. También se ha tomado el importante pueblo de Menàrguens, en la confluencia del Farfaña con el Segre. El cuerpo de ejército marroquí se ha dedicado a consolidar, ampliar y fortificar sus posiciones.*¹⁰

³ ABC de Sevilla, 5 d'abril de 1938, p. 1.

⁴ Ibíd., p. 8.

⁵ Ídem.

⁶ *Falange*, 5 d'abril de 1938, p. 1.

⁷ *Arriba España*, número 6, abril de 1938, p. 48.

⁸ Ibíd., p. 48-49.

⁹ ABC de Sevilla, 1 d'abril de 1938, p. 1.

¹⁰ *Falange*, 6 d'abril de 1938, p. 1.

Els republicans

Amb l'inici del conflicte, el sistema de premsa fins llavors existent es va haver de readaptar a la situació bèl·lica. El bàndol republicà tenia l'avantatge que Madrid i Barcelona, les ciutats més importants i on s'hi editaven la gran majoria de diaris, eren territori republicà, situació que va fer que la majoria de premsa adoptés una postura en favor de la República, però també reflectint la lluita política interna que imperava dins del mateix bàndol, que, per altra banda, no suposava cap canvi des de temps de la República.

Així, les publicacions que ja estaven clarament identificades amb ideologies o partits que defensaven la República van seguir funcionant amb normalitat. Alguns exemples són *La Voz* i *El Sol* —a Madrid— o *Solidaridad Obrera* i *El Diluvio*. D'altra banda, alguns altres que no tenien una ideologia clarament definida o no prou a favor del bàndol republicà van caure en mans d'organitzacions que no comptaven amb un diari que els servís d'altaveu. El *Correo Catalán*, fins llavors carlista, es va convertir en l'òrgan d'expressió del POUM, sota el títol *La Batalla*; l'ABC de Madrid, que era el diari amb més tiratge del país i que havia estat força crític amb la República des d'una ideologia catòlica i conservadora, va passar a ser controlat per Unió Republicana, i *La Vanguardia* —dels pocs diaris catalans que no s'havien posicionat clarament— va passar a ser el diari de la Generalitat de Catalunya i, posteriorment, del govern central republicà, quan aquest es va traslladar a Barcelona a finals del 1937.

A diferència del bàndol franquista, les publicacions republicanes no estaven sotmeses a un control tan sever, però aquesta llibertat visibilitzava les constants lluites internes dins del mateix bàndol i la pluralitat d'idees que hi convivien. Per aquests motius, la premsa va resultar un reflex de l'avenç del conflicte en la banda republicana. Un exemple il·lustratiu és el diari *La Batalla*, controlat pel POUM i que després dels fets de maig de 1937 va ser obligat a tancar.

Tots els diaris mostraven com a prioritat clara el fet de guanyar la guerra i utilitzaven un llenguatge clarament contrari al bàndol franquista, aspecte al qual s'hi sumaven les crides a la resistència i la voluntat popular, que s'entenien com a punts clau per tal de vèncer a la guerra. Aquestes idees es veuen reflectides en una peça del diari *El Sol* del dia 14 d'abril de 1937, amb l'avantítol *Los esfuerzos del invasor se estallan ante el heroísmo del ejército del pueblo*.¹¹ A més, jugant amb el simbolisme de la data, seguidament, també a la primera pàgina s'hi trobava una peça

titulada *La inquebrantable voluntad del pueblo*.¹² El llenguatge bel·licista i encoratjador cap a la població civil per tal de guanyar la guerra no era incompatible amb mostrar i donar veu a les ideologies que convivien dins del bàndol republicà i que, molts cops, anaven acompanyades d'atacs cap a membres del mateix bàndol. *Solidaridad Obrera*, diari controlat per la CNT, alternava editorials que mostraven la clara voluntat de vèncer en el conflicte: ¡¡*Ganar la guerra!!*,¹³ amb dures crítiques al govern: *La «política» dirige la guerra tan desastrosamente como le es posible. «Ella» ha envenenado la retaguardia. «Ella» lo destruye todo*.¹⁴ Aquestes diferències també es van fer paleses a l'hora de cobrir el Front del Segre, tot i que tota la premsa coincidia a intentar suavitzar la derrota, tant amb el llenguatge com en la importància que donaven a aquesta informació, ja que les peces se centraven en els avenços en altres fronts. Així, *La Vanguardia* obria la seva edició del 5 d'abril, la primera des de la caiguda de Lleida, amb un editorial titulat «Resistencia y Esperanza» reconeixent que

Los instantes son críticos, y lo son, naturalmente por la situación que crea la ofensiva enemiga, pero lo son, quizá más, por ciertas roturas en el sistema de resistencia, no adjudicables a la impericia frente a los rebeldes.¹⁵

Cal recordar que llavors *La Vanguardia* era l'altaveu del govern republicà i, per tant, aquest editorial suposava l'opinió oficial del govern.

Tanmateix, la informació concreta sobre la invasió del Segrià apareixia en una informació lateral a través del comunicat de guerra, que era la forma més habitual per donar informació del front. Tot i això, el titular era «*La ofensiva del ejército de la República en el sector de Guadalajara*» i en un subtítol informava: *En el Este, ha sido evacuada Lérida, estableciéndose en la inmediaciones de la capital*, i s'ampliava la informació dient: *Durante la noche última, el enemigo, mediante furiosos ataques, logró infiltrarse en Lérida*. Era evident el contrast entre el llenguatge emprat per parlar del front a Guadalajara, positiu i victoriós, i el que s'utilitzava per Lleida, on s'empraven eufemismes i s'intentava suavitzar la caiguda de la ciutat en mans de l'exèrcit franquista. Aquesta diferència en el llenguatge encara es feia més palesa a *El Diluvio*, el qual titulava: *En el sector de Guadalajara, el enemigo, cobarde cuando se lucha cuerpo a cuerpo, huye en desorden perseguido por la caballería leal y deja en nuestras manos numerosos prisioneros*, mentre que per parlar de Lleida es deia: *En el sector del Este, el enemigo logra sensibles ventajas gracias al esfuerzo conjugado de los miserables dictadores de*

¹¹ *El Sol*, 14 d'abril de 1937, p. 1.

¹² *Ibid.*, p. 1.

¹³ *Solidaridad Obrera*, 20 de març de 1937, p. 1.

¹⁴ *Solidaridad Obrera*, 28 d'abril de 1937, p. 1.

¹⁵ *La Vanguardia*, 5 d'abril de 1938, p. 1.

Italia y Alemania.¹⁶ Paradoxalment, en aquells dies els diaris no només informaven de la situació bèl·lica, sinó que fruit de les contínues derrotes també cridaven a files a 100.000 voluntaris perquè s'allistessin a les tropes i anessin a lluitar al recent Front del Segre. *Solidaridad Obrera* va optar per col·locar aquesta crida a la portada, acompanyat d'una viñeta,¹⁷ mentre que *La Vanguardia* no ho publicava fins a la pàgina 7.¹⁸ Aquesta línia també seguia *Frente Rojo*, del partit comunista, que només li dedicava una breu columna descrivint l'avenç rebel pel Segrià, però reforçava en la major part del rotatiu la necessitat de resistir i cridar a files a voluntaris.¹⁹

CONCLUSIONS

Com s'ha pogut observar al llarg de l'article, els darrers combats de l'Ofensiva d'Aragó i els primers combats al Front del Segre són uns clars indicadors d'en què s'havia convertit la premsa escrita després de dos anys de conflicte. Una forma de propaganda encoberta en mitjans «periodístics» que llançaven consignes i missatges motivacionals als seus respectius lectors. A més, i com s'ha vist tant en el cas republicà com en el rebel, ambdues parts variaven el discurs segons els seus interessos i, en moltes ocasions, directament tergiversaven la realitat de poblacions com la mateixa Lleida per tal de donar una imatge d'aparent normalitat als altres ciutadans de l'Estat ubicats en altres regions, allunyades del front o més properes a aquest, per tal de reduir-hi l'alarmisme i la por. Al mateix temps, és il·lustratiu com amb l'avenç franquista en territori lleidatà va tornar a ubicar en la lluita ideològica el concepte de *Cataluña Española*. En deixen constància les narracions en els rotatius rebels i l'èmfasi donat en com la població de municipis com Alcarràs va rebre amb crits d'exaltació nacionalista l'exèrcit rebel. A partir d'aquí, trobem que, en l'inici dels combats al Segrià, els franquistes van procurar transmetre als seus fidels que eren els alliberadors i guardians de la unitat d'Espanya, la qual havia perillat durant els anys de pau previs a l'esclat bèl·lic, i que el seu imparable avenç en territori català significava la recuperació d'aquesta regió, el seu retorn a Espanya i la conseqüent i inevitable derrota dels republicans.

“En el cas republicà i en el rebel, variaven el discurs segons els seus interessos i, en moltes ocasions, directament tergiversaven la realitat de poblacions com la mateixa Lleida per tal de donar una imatge d'aparent normalitat als altres ciutadans de l'Estat ubicats en altres regions, allunyades del front o més properes a aquest, per tal de reduir-hi l'alarmisme i la por.”

En canvi, tot i que la premsa republicana intentava amagar la seva derrota en conceptes com la «resistència de l'exèrcit del poble» i animant la població a lluitar per la llibertat, tot minimitzant les derrotes a la frontera entre Catalunya i Aragó, els diaris també eren un reflex de la lluita política que es vivia en aquell bàndol, on no hi havia una clara línia comuna a seguir com sí la tenia el bàndol oposat. En altres paraules, l'objectiu de vèncer era clar, però les contradiccions i les diferents estratègies es plasmaven també als rotatius a mesura que avançava el conflicte i l'avenç franquista estava a les portes del Principat.

¹⁶ *El Diluvio*, 5 d'abril de 1938, p. 3.

¹⁷ *Solidaridad Obrera*, 5 d'abril de 1938, p. 1.

¹⁸ *La Vanguardia*, 5 d'abril de 1938, p. 7.

¹⁹ *Frente Rojo*, 1 d'abril de 1939, p. 1-9.

BIBLIOGRAFIA

AVILÉS (1992): Juan Avilés, «Francia y la guerra civil española: los límites de una política», *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V, Historia Contemporánea*, 5, p. 165-184.

CLOSA (2008): Francesc Closa, «La instrucció militar republicana durant la guerra civil espanyola (1937-1939): el cas català», *Ebre* 38. *Revista Internacional de la Guerra Civil (1936-1939)*, 3, p. 119-138.

DELGADO (2004): José Miguel Delgado, *Prensa y propaganda bajo el franquismo, Centros y periferias: prensa, impresos y territorios en el mundo hispánico contemporáneo (homenaje a Jacqueline Covo-Maurice)*, Montreuil, Pilar.

DOMENE (2002): Pedro Domene, «Arturo Barea: La forja de un rebelde o el resentimiento español», *La Palabra y el Hombre*, 122 (abril-juny 2002) p. 37-46.

FIGUERES (2002): Josep M. Figueres, *Prensa i nacionalisme: el periodisme en la reconstrucció de la identitat catalana*, Barcelona, Pòrtic.

FIGUERES (2005): Josep M. Figueres, «Periodismo de guerra: las crónicas de la guerra civil española», *Estudios sobre el mensaje periodístico*, 11, p. 279-291.

FINESTRES (1998): Jordi Finestres, *Josep Maria Planes, 1907-1936: memòria d'un periodista assassinat*, Barcelona, Diputació de Barcelona.

GALITÓ *et al.* (2006): Pol Galitó, Manuel Gimeno, Rodrigo Pita i Josep Tarragona, *Les Batalles del Segre i la Noguera Pallaresa*, Lleida, Pagès Editors.

MARTÍNEZ (1987): Jesús Manuel Martínez, *Periodismo y periodistas en la Guerra Civil*. Madrid, Fundación Banco Exterior.

MARTÍNEZ (2007): José Luis Martínez «Campanas militares y fases de la guerra civil española», *Cuadernos de Historia Contemporánea (volumen extraordinario: Homenaje a los profesores Guadalupe Gómez-Ferrer y Antonio Fernández)*, p. 193-206.

PRIETO (2012): Albert Prieto, «Els periodistes dels anys 30 o el periodisme català de qualitat», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 23, p. 417-424.

ROYO (2017): Albert Royo, «La premsa a la demarcació de Lleida (1898-1939): dinamisme temporal, models de periodicitat i implantació territorial», *Comunicació: revista de recerca i d'anàlisi*, 34(2), p. 93-117.

SAGUÉS (2014): Joan Sagués, *La Lleida vençuda i ocupada del 1938: Una ferida de guerra va dividir la ciutat durant 9 mesos*, Lleida, Pagès Editors.

VILAR (1986): Pierre Vilar, *La guerra civil española*, Barcelona, Crítica.